

L'uniun dals Pövels

Autor(en): **Tung, E.**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **43 (1929)**

PDF erstellt am: **21.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-199809>

Nutzungsbedingungen

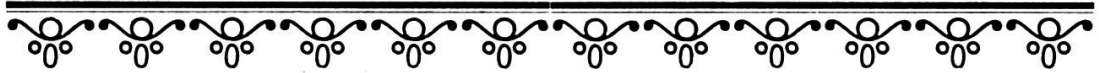
Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

L'Uniun dals Pövels

Dürant la 10avla radunanza da l'Uniun dals Pövels, chi ha lö quaist prossim settember, gnarà eir festegià il *10avel anniversari* da l'Uniun stessa. In nossa lingua rumantscha nun aise a meis savair e cun exepziun da cuorts rapports aint illas gazettas amo bler gnü scrit d'ella, uschè chi sarà temp eir per las Annalas da s'occupar üna jada cun quaista nouva instituziun mundiala, la quala pro sia fundaziun e davopro occasiunet eir bleras desillusions, ma chi tuot insembel s-chaffit pero l'istess tant da pudair passar eir üna severa critica imparziala.

Seis nom.

Ma il prüm da tuot, che nom la volain dar? Illas linguas neolatinas vain 'la nomnada uffizial- e generalmaing «Società da las Naziuns». Eir il pled «Lia» vain bler üsità, ed in inglais e tudais-ch ais el uffizial. Ma in tudais-ch aintran in pe da las naziuns ils «pövels» — «Der Völkerbund». Che schelta volain far landroura per nos rumantsch, chi in rapport a la cultura ch'el exprima ais üna vaira punt tanter la cultura latina e germanaisa?

Sainza volair tour our da man a qualche istanza uffiziala da nossa lingua la decisiun definitiva, voless eu proponer «L'Uniun dals Pövels», sco dovrà nel titel, e que per ils seguaints motivs: Il pled «Società» savura massa da commerci, ed il caracteristic d'üna «Lia» ais in fond, ch'ell' as drizza pelplü cunter qualch'ün oter; dimena güst il cuntrari, da quai chi tschercha l'U. d. P., chi voul apunta *unir tuots* ils pövels dal muond.

La distincziun tanter «naziuns» e «pövels» ais main facila. Ils Americans ed Inglais, chi lavurettan il plü via dal «Pact», vuol dir la constituziun da l'Uniun, nun volaivan, dand la preferenza al pled «naziuns», cun quai sgüra brich marcar alch oter co'ls pövels. La differenza tanter las duos expressiuns giascha in üna nüanza da politica europea: Quatras volaiv' ün sancziunar spezialmaing ils novs

stadis creats sün la basa da la naziunalità. Quaista tendenza nun mangla però gnir suottastrichada nell' Uniun. Dal reist, ch'ün piglia il pled «naziuns» o «pövels», ais ella hoz constituziunal- e pratica- maing ün' Uniun da las *regenzas*. Ingio cha quaistas rapreschaintan vairamaing lur parlamaints e pövels, nun aise bler da critichar landervia, ed ingio cha que nun ais il cas, nun po l'Uniun però neir müdar inguotta, nun suos-chand ella as masdar aint illa politica interna dals singuls pajais. Tuottüna giascha quia il punct cardinal, e la tendenza generala da l'opiniun publica mundiala spetta in ogni cas, cha l'Uniun dvainta vieplü üna vaira «Uniun dals Pövels», almain in fat scha na da fuorma, e que ais eir il motiv decisiv per la tscherna, ch'eu n'ha fat.

La fondaziun.

L'U. d. P. ais l'ouvra da *Woodrow Wilson*, President dals Stadis Units d'America dal 1912 fin 1920. L'idea d'üna tala instituziun ais veglischma e s'avaiva fondada dürant la granda guerra vi' e plü in tuots ils pövels: «Plü democrazia e mai plü guerra!» A tschients as po quintar ils progets chi gnittan fats e publicats, per organisar tuots ils stadis dal muond in ün sistem da pasch dürabla. Projects da tuotta sort, privats ed uffizials. Tanter ils ultims volain menziunar be ün, fich remarchà eir a la conferenza da la pasch a Paris, da nos Cussagl Federal (stat elaburà da nos cumpatriot grischun Cussgler federal Dr. Calonder e prof. Dr. Max Huber). Que chi quinta però in ultim ais il metter in pratica da mincha granda idea. Nossa democrazia svizzra ais la plü veglia e forse eir plü perfecziunada co l'inglaisa e l'americana, quaista ha pero l'avantach dad esser experimentada da tschientineras da milliuns umans e fuormar la basa dals plü potents e plü destais stadis dal muond. Uschea dvantet l'Uniun dals Pövels üna construcziun tipicamaing anglosaxona.

President *Woodrow Wilson* avaiva portà seis plan d'America, a Paris stovet el però amo fermamaing cumbatter per il far ir tras. Üna quantità da «Memorias» ed oters cudeschs istorics da quels ans comprovàn que. Als prümministrs europeais staiva il plü a cour da survgnir «bunas» convegnas da pasch, e *Wilson* stovet far bleras concessiuns sün seis renomnats «14 puncts» per podair plazzar il «Pact da l'Uniun dals Pövels» sco prüm chapitel in tuots ils contracts da pasch. Seis argumaint eira lapro, cha schi nu reuschescha da crear l'U. d. P. insembel cun la conclusiun da la pasch, nun as gnaraja

neir davo maiplü daperüna lasupra; q. v. d. na avant la prossma guerra. Ma la prüma guerra mundiala füt per la granda part da l'umanità uschè terribla, ch'ella dovaiva esser eir l'ultima! In quaist regard as sentiva be ün clam our da tuots ils pövels. Que eira la spranza la plü ferventa ed unanima dapertuot avant 10 ans, e cha President Wilson la savet salvar il farà ün dals plü grands profets da l'umanità nel avegnir.

Scopo ed organisaziun.

La constituziun da l'U. d. P. — nomnà pelplü il «Pact» — chi, sco dit plü bod, fuorma il prüm chapitel dals tractats da pasch, defini-scha seis scopo illa preambula sco segua:

«Las otas parts contractandas

Considerand, cha per svilupar la cooperaziun tanter ils pövels ed als garantir la pasch e la sgürezza, importa:

D'acceptar tschertas obligaziuns da nu recuorrer a la guerra,

D'intrategner las relaziuns internaziunalas publicamaing fondadas sülla güstia e l'onur,

D'observar rigurusamaing las prescripziuns dal dret internaziunal recognoschüdas sco regla da condütta effectiva da las regenzas,

Da far regnar la güstia e da respectar scrupelusamaing tuottas obligaziuns dals tractats nels rapports tanter ils pövels organisats,

Adoptan il preschaint Pact, chi instituescha l'Uniun dals Pövels.»

Il scopo da l'Uniun ais dunque ün dubel: D'üna vart da garantir la pasch e la sgürezza dals pövels impedind il retuorn da la guerra e basand las relaziuns internaziunalas sülla güstia e l'onur, e da l'otra vart da svilupar sün tuots ils champs d'actività umana, tant materiala co intellectuala, la cooperaziun tanter ils pövels e quattras render la vita da tuots plü fačila, plü fortünada e plü nöbla.

Qua cha'l spazzi chi sta a nossa disposiziun nun ans permetta ün' analisa dettagliada dal Pact, stovain ans limitar sün üna caracterisaziun generala da l'Uniun. Ella ais üna società da stadis e vain manada dals rapreschentants da seis stadis-members. L'Uniun nun abolischa in prinzip la suveranità naziunala e nun ais concio ingün surstadi. Seis scopo principal ais dad evitar las tensiuns chi pon na-

scher our dals interess particulars e las ambiziuns naziunalas e condüer ad accords paschaivels las parts chi pudessan croudar tanterglioter in adversità. Il mez plü propizi per agiunscher quaista mera ais il desarmamaint progressiv ed adaptà a la sgürezza da mincha stadi, e l'appel a l'opiniun publica ed al respect da l'umanità vers la güstia. La metoda da lavur da l'uniun ais perque plü possibel da trattar tuottas questions in plaina publicità e da render public tuottas deliberaziuns e decisiuns. Convegnas internaziunalas, chi nu vegnan registradas al secretariat general da l'U. d. P. e tras quaist publichas, nu retschaivan ingüna validità. L'integrità territoriala e l'indipendenza politica preschainta dals members vegnan garantidas cunter agressiun eistra, da l'otra vart po però l'Uniun eir dumandar da seis members da revisar tractats gnüts inaplichabels e müdar situaziuns, chi dvaintan ün privel per la pasch mundiala. Ils stadis mantegnan dunque, entrand nell' Uniun, lur indipendenza e lur aspiraziuns spezialas, s'obliain però a medem temp ad üna tscherta limitaziun da lur libertà d'acziun e da nu perder our d'ögl l'interess general dal muond, neir na cur lur interess particulars avessan da's oppuoner temporalmaing al bain general. Il Pact garantischa a mincha stadi ün meccanism stabel per liquidar tuottas differenzas possiblas tras güdischs stabels o arbitraris e sainza recuorrer a la guerra, ed indüa ils pövels quattras as incelejer vicendevolmaing plü bain ed a lavurar meglder insembel. In ün unic cas aise previs per l'U. d. P. da far adöver da la forza, nempe cur ch'ün stadi violescha il Pact e recorra a la guerra sainza s'inservir dals mezs paschaivels e da dret cuntgnüts in el. In quaist cas tuot l'Uniun ha da sustegner moralmaing il stadi attachà e suot tschertas circostanzas eir d'al render l'agüd material da tuots ils oters members.

L'ouvra da Wilson fuormarà il cumainzamaint d'üna nouva epoca nell' istorgia umana. Ün evenimaint uschè grandius sco immensamaing tragic. Ils Stadis Units d'America decidettan sur da la fin da la guerra, tras lur President dettan els al muond inter la basa d'üna nouva organisaziun, lura però as mettettan els da la vart, que chi cuostet a Woodrow Wilson per seis sforzs surumans per servir a l'umanità ün dür martiri e perfin la vita. Ma nus eschan amo massa dastrusch per incelejer a fuond quaist misteri.

L'amurpropria dals pövels ais sovent la causa dad orbezza inchapibla nels rapports internaziunals. Interess spezials e manguels

da la politica interiura nels singuls stadis pon rovinar las plü nöblas intenziuns e'ls plü intelligiants plans da la politica exteriura. Ils ultims motivs da talas discrepanzas nun sun però da tscherchar be pro quels chazers politicasters e diplomats, — ch'ün uschè sovent voul render responsabel per tuot —, ma giaschan bleranzi in quella singulara miscullanza da materialissem ed idealissem, egoissem ed altruissem da bod mincha uman. Quaist fat elementar nun das-cha però occasiunar üngün incuraschamaint. Que chi persista, vintscha — ans imprometta ün san optimissem, chi manet eir fin qua il muond plan plan adüna inavant. A criticas filistrusas ed ingenuas, las qualas nun san vera il sublim ideal umanitari da l'U. d. P. ne'l grand bön da sia existencia e las blerischmas possibilitads da seis svilup ventur, as poja replichar culla simpla dumanda:

Che savaiva ün desch ans davo la cruzificaziun da Jesus da l'avegnir dal Cristianissem?

L'entrada da la Svizzra.

Ils comembers da l'U. d. P. gnittan partits in trais categorias: 1. Ils comembers fondaturs, q. v. d. ils 27 stadis alliats ed assoziats, stats in guerra cunter la Germania; 2. ils stadis invidats per gnir tuts sü sainz' oter sco ils members fondaturs, e 3. tuots oters stadis, chi stovettan e ston amo dumandar l'entrada pro la Radunanza da l'Uniun. La seguonda categoria eira quella dals *stadis stats neutrals*, chi avaivan da responder al invid infra duos mais davo cha'l tractà da Versailles eira intrà in vigur, il che dvantet als 10 schner 1920. Hoz fan part da l'Uniun *54 stadis*, q. v. d. cun excepziun dals Stadis Units, Mexico, Brasiglia e Costarica, Russia, Turchia, Egipta ed alchüns stadis da l'Asia zentrala tuots ils stadis dal muond, cun üna populaziun da 1450 milliuns, sün l'intera populaziun da la terra da 1800 milliuns.

Nossa Svizzra füt *l'unic stadi*, chi dvantet comember da l'U. d. P. tras *votaziun populara*, la quala avet lö als 16 mai 1920. Que füt ün dals plü grands e plü serius cumbats plebiszitaris da nos pövel. Il fat cha nels Stadis Units in quel temp s'ingrandiva vi' e plü il movimaint per nun ratifichar il tractà da Versailles, e concio eir na d'entrar nell' Uniun dals Pövels, ed in plü cha ingün nu savaiva, cur cha'ls stadis vints da l'Europa zentrala (Germania, Austria, Ungaria

e Bulgaria) gnissan tuts sü in ella, svagliaiva greivs dubis, scha nossa Svizzra, entrand nell' U. d. P., nun as rendess sül champ dals vindschadurs da la guerra e pudess quattras pel avegnir metter in privel sia veglia libertà ed independenza. Da l'otra vart imnatschaivan na pitschnas inconvenienzas a nos pajais in refüsand l'invid da tour part a la nouva instituziun per sgürar la pasch mundiala, e que tant da plü, cha ils fondaturs da l'Uniun e tuot spezialmaing President Wilson avaivan rendü a nos pajais l'onur da tscherner la città da *Ginevra* sco seis sez.

Il resultat da la votaziun füt da 416,870 vuschs per e 323,719 cunter l'entrada. Usche surprendenta ed allegraivla cha quaista importanta magiurità da vuschs füt, davo la düra e fich insgüra lotta, eseguit la decisiun dals chantuns be cul minimum da mezza vusch, ossia 11½ cunter 10½ chantuns. Dals chantuns da populaziun tudais-cha dettan 10½ cunter 3½ üna magiuranza da vuschs cunter l'entrada, mentre cha ils quatter chantuns da lingua franzesa ed italiana e'ls quatter da populaziun maisdada as decidettan per il nouv ideal. Tanter quaists ultims as rechattet — per bliers inaspettadamaing — eir nos *Grischun* cun 12,343 schi e 10,797 na. Siand cha'l resultat grischun, sco'l solit our da motivs tecnicos, gnit ün dals ultims contschaint, avet que per löng nom, cha'l Grischun haja salvà l'onur elvetica davant il muond e davant l'avegnir.

Tant aise però sgür, cha mai üna votaziun d'ün pitschen pövel nu gnit observada dal muond inter cun tant' atenziun sco quella svizzra dals 16 mai 1920: Id eira sco scha la decisiun da la plü veglia republica democratica avess dad avair üna significaziun speziala per uschedir sur da l'orma e la sort da l'Uniun dals Pövels sves. E'l resultat da la votaziun: «per, ma cun fadia» — correspond' eir precis al svilup da l'Uniun in seis prüms desch ans. Il che nun sarà però a seis dan: Que chi vain ferm, sto tour buna ragisch.

Ils organs da l'Uniun dals Pövels sun:

La Radunanza,
il Cussagl,
il Secretariat General.

Eir parts integralas da l'Uniun, ma cun excepziun da lur büdgets complettamaing autonoms, sun:

Il *Güdisch internaziunal* a'l Haag (Olanda)
e l'*Uffizi internaziunal da Lavur*.

Affiliats a l'Uniun e suottamiss a sia controlla, dal rest però cun aignas finanzas ed administraziuns independentas sun plünavant: l'Institut internaziunal da Cooperaziun Intellectuala a Paris e'ls duos Instituts da Dret civil internaziunal e dal Cinematograf educativ a Roma.

La Radunanza da l'Uniun ais seis organ il plü rappresentativ, il Cussagl però sainza dubi — hoz ed amo per löng — quel plü autoritativ e potent. Minchatant vegnan ils duos organs congualats culs parlamaints e las regenzas da stadis. Il congual nun ais però güst, perche il Cussagl e la Radunanza da l'U. d. P. nu sun dependents l'ün da l'otra ed han cun pacas excepziuns ils medems drets e cum-petenzas. Ün oter congual ais quel cula radunanza dals acziunaris e'i cussagl d'administraziun da las societads anonimas. Eir quaist congual va però zop, siand cha illa Radunanza da l'U. d. P. tuots ils commembers han be üna vusch; uschè füss plü precis il congual cun üna società cooperativa. Ma tuottas quaistas analogias servan be per dar ün' idea dal funcziunamaint dals duos organs principals da l'U. d. P. e lur relaziuns tanter pêr.

La Radunanza vain minch' an al prüm lündeschdi da settember insembel ad üna sessiun da trais fin quatter eivnas. Daspera pon gnir clamadas aint sessiuns extraordinarias, quai chi füt però fin uossa be üna vouta il cas. Mincha stadi ha trais delegats, chi han però be üna vusch. Sper ils delegats ha mincha rapreschentanza ün nomer dad experts (diplomats, economs, perits da finanza, etc.), ils quals pon tour part allas lavurs da las commischiuns. La Radunanza fixa il büdget annual da l'Uniun (compris il *Güdisch Internaziunal* e l'*Uffizi internaziunal da lavur*), chi muntet ils ultims ans a ca. 27 milliuns francs svizzers. La quota da mincha stadi ais stabilida seguond la grandezza (populaziun) e'l svilup economic da medem. Sü la basa d'ün rapport dal Secretari General supra las lavurs dal an maina la Radunanza üna discussiun generala. Lapro po 'la natüralmaing eir criticar l'ouvra dal Cussagl, ma nun das-cha müdar inguotta landervia. Ils giavüschs, cha la Radunanza exprima, vegnan pelplü tuts dal Cussagl seriusamaing in consideraziun. La granda valur morala da las deliberaziuns da la Radunanza giascha in quai, cha eir ils stadis pitschens han ün' occasiun — ed alchüns s'inservan curaschusamaing

d'ella — per far valair publicamaing lur raschuns invers ils «Grands da quaist muond».

La preponderanza dal Cussagl giascha spezialmaing nel fat, cha el as raduna mincha trais mais (al cumainzaint da mars, gün, settember e december). Ils prüms ans avaiva'l amo plü sovent sedutas. D'origin eira il numer da seis members fixà sün nouv, e que 5 stabels e 4 eligibels. Sco members stabels eiran previs nel Pact: Ils Stadis Units, l'Ingilterra, la Frantscha, l'Italia e'l Giapon. In piazza dals Stadis Units entret sco member permanent 1926 la Germania. Per augmentar l'influenza dals stadis pitschens e mediocers gnit adoza il numer dals members eligibels dal Cussagl fingià nel 1922 da 4 sün 6 e nel 1926 sün 9, dals quals vegnan minch' an elets trais, uschè cha lur dürada da carica ordinaria ais da trais ans. Per gnir reelet subit nouvamang mangla ün vot spezial da la Radunanza tut cun duos terzs da las vuschs. Uschè consista il Cussagl daspö trais ans da 14 members e pro quai resteraja probabelmaing fin chi aintran novs comembers i' l'Uniun, p. ex. ils Stadis Units o la Russia, als quals as stovera bain eir dar sezs permanents, ma allura sgür eir a la China. Pro las refuormas dal Cussagl as mussettan las grandas potenzas adüna fich culantas invers ils oters stadis, chi in tscherts temps saivaivan main bain ir ad accord, as laschand maltour da la schalusia ed invilgia. D'ün punct da vista püramaing democratic-fuormal as poja criticar la qualità da members stabels dal Cussagl, chi ha praticamaing però seis grand bö'n: Ils «grands» sun fermes eir our da l'Uniun e da seis Cussagl, mentre sch'els appertegnan adüna a quaist ston eir ininterottamaing portar la responsabilità per tuot quai chi va e dvainta. Il president dal Cussagl müda in mincha sessiun seguond il rang alfabetic dals stadis-members.

Ün dals prinzipls fundamentals in tuot l'ovra da la Radunanza e dal Cussagl ais l'*unanimità*, q. v. dir cha tuottas deliberaziuns — cun excepziun da dumandas da procedura — ston eseguir unanimesamang. Qua giascha eir per il stadi il plü pitschen e debel (p. ex. la Lituania) il rapar immovibel da sia independenza. Da l'otra vart natüralmaing po quaist princip eir esser d'ün effect retardiv e conservativ terribel: I basta, cha ün sulet stadi, il plü ferm o plü minim, dia da na eir be our da testardezza, e l'intera Uniun ais bloccada in quella dumanda. Quaist privel nun ais in pratica però uschè grand sco ch'el para: Prüma s'as poja güdar our da bleras difficultats apunta tras üna pro-

cedura bainvisada e lura ais l'influenza da l'opiniun publica mundiala a Ginevra d'ün tal pais, ch'ingün stadi nun po alla lunga ris-char da far opposiziun cun aspiraziuns o causas malfondadas ed ingüstificadas. Per nöglia nun seguan a tuottas sessiuns dal Cussagl, da la Radunanza e da comischiuns e conferenzas plü importantas ün pèr tschient journalists our da tuot il muond nanpro ed observan e criticheschan attentivmaing lur lavurs.

Il *Secretariat General* da l'U. d. P. e l'*Uffizi Internaziunal da Lavur* sun las fuschinas tecnicas. Quaist ultim ha sco organs superiors ün cussagl d'administraziun (chi consista our da 12 rapreschentants da regenzas, 6 dad organisaziuns patrunalas e 6 dad organisaziuns da lavuraints) e la *Conferenza Internaziunala da Lavur*, chi tegna minch' an nel mais mai sia sessiun ordinaria ed as compuona da quatter delegats da mincha pajais-member (duos rapreschentats dal guvern, ün patrunal ed ün lavuraint). Minchün dals duos büros ha intuorn 400 impiegats, repartits in üna quantità da direcziuns e secziuns sco'ls ministers o departamaints da las regenzas. L'organisa-ziun d'amenduos offizis ais perfetta e minch' an as poja sentir dad homens ils plü competents, cha las cancellerias d'ingüna regenza nun praistan üna lavur plü pronta e precisa. Que ais possibel quattras, cha'ls funcziunaris sun in general personas activas e capablas e cha tuottas questiuns d'importanza plü granda vegnan ultraque suottamissas al stüdi da comischiuns stablas (talas existan e's radunan minch' an üna o plüs voutas per dumandas finanziarias ed economicas, da transport, igiena, protecziun da duonnas ed infants, mandats-colonials e desarmamaint etc.) o experts speziats.

Scha in qualche gasettas vaine suvent «dat dal biat» sur da las pajas massa grandas dal persunal internaziunal, schi as tratta pelplü dad exageraziuns. La granda part dal persunal inferiur e mezdan nun ais pajà da plü co nos funcziunaris federals o'ls impiegats svizzers nel commerzi e l'industria. Ils funcziunaris plü ots sun bod tuots personas, chi in merit da lur qualitats da scenziats o capacitats praticas fütan o pudessan esser professuors o directurs da grandas interpraisas. Il secretari general da l'Uniun, l'inglais Sir *Eric Drummond*, e seis quatter suotsecretaris (ün frances, ün tudais-ch, ün talian ed ün giaponais) sun tuots ots diplomats cul titel dad ambaschadurs o ministers ed il directur dal Uffizi da lavur, il frances *Albert Thomas*, ais stat plüs ans minister activ. Uschè aise bain sainz' oter chapibel, cha

eir lur salaris a Ginevra ston esser circa correspondents a las medemas funcziuns in l'administraziun da lur pajais. Dal rest as poja dir, cha'ls büdgets dals büros internaziunals vegnan, e que da plüs organs, minch' an manüdamaing examinats e controllats.

A la società da duonnas e giuvnas grischunas faraja plaschair, sch'eu di amo, cha'l persunal d'amenduos büros exista quasi per mità da damas. Schi sun eir grischunas tanter, nun savess da dir. Percunter as rechattan al Uffizi da Lavur ün signur *de Salis* ed alla secziun d'infuormaziun dal secretariat general ün compatriot ladin, *Dr. E. Ganzoni*.

Alch homens e fats.

E cun quai formidabel apparat, che ha rizà oura l'Uniun dals Pövels in desch ans? La dumanda ais güstifichada e la resposta in fond gnanca zich diffizila; be ün pa cumplichada.

Prüma da tuot stovettan ils organs da l'Uniun tscherchar lur *propria metoda da lavur*. Uschè clera e persvasiva chi ais l'idea da la pasch mundiala e d'ün' organisaziun internaziunala da viver e lavurar in armonia, uschè immensamaing diffizil aise in pratica da metter in concordanza ils differents bsögns e möds da pensar e sentir da tschientineras da pövels cun millieras da linguas e tradiziuns, dals mors ed indianers fin alla civilisaziun la plü raffinada da las grandas cittàs modernas. E quai amo davo üna guerra terribla, chi avaiva impli ils pövels dad angoschas ed iras sainza fin. Il Pact deliberescha bain l'Uniun dals Pövels tant inavant pussibel da la liquidaziun da la guerra, las difficultats cha quai sporscha amo hoz nun manchettan però da crear impediments quasi insurmuntabels eir a la lavur da l'Uniun.

Qua eira — e spezialmaing nels prüms ans — la greiva incombenza postüt dals rapreschentants dals pajais neutrals, da tscherchar e chattar instancabelmaing puncts da comunicaziun e da comprension vicèndaivla. Nos cussglier federal *Motta*, chi fingià con seis discuers da¹ retschaivamaint da la prüma Radunanza als 15 november 1920 savet s'acquistar la stima e simpatia da tuot las delegaziuns, insembel cu' suedais *Branting*, il norvegais *Nansen*, divers rapreschentants *o'andais*, il spagnöl *Quinones de Leon* etc., avet lapro na pitschens merits. Ma eir nel champ dals alleats da guerra as rechattaivan da principi innan homens da grand' idealissem, da largia vezzüda e richa

esperienza pratica, uschè l'inglais *Lord Robert Cecil*, il franzes *Leon Bourgeois*, l'italian *Tittoni*, il grec *Politis*, il tschecoslovac *Benesch*, sco divers delegats da l'*America* meridiunala e centrala, dal *Giapon* e da *China*.

Üna metoda plü clera e precisa da lavur pratica da l'Uniun as svilupet però pür dal 1924 in qua, daspö cha *Mac Donald* e *Herriot* s'avaivan pronunziats publicamaing in favur da tour sü la Germania nell' Uniun ed in seguit cha ils ministers da la politica estra dals principals pajais vegnan adüna persunalmaing a tuottas reuniuns dal Cussagl e da la Radunanza. Quaist contact persunal e regular tanter ils homens ils plü responsabels da la politica europea ais ün avantach da grandischma portata e po il megler gnir pretschà seguond ün' expressiun dal minister tudais-ch *Dr. Stresemann*, cha schi's vess gnü ün' instituziun eguala avant il 1914 probabelmaing nun as füess arrivà a la guerra. E cun amo plü sgürezza as poja dir, cha scha nels ultims desch ans pudettan gnir impedidas plüssas guerras novas, chi paraivan quasi inevitablas, uschè tanter la Pologna e la Lituania, tanter l'Italia e la Grecia, la Grecia e la Bulgaria e tanter quaista e la Jugoslavia, sco eir l'inviern passà tanter il Paraguay e Bolivia, schi füt que be il cas grazia al instrumaint da pasch da Ginevra.

Sper quaist seis scopo principal preservativ servit però l'Uniun dals Pövels eir ad üna seria dad ouvras productivas da granda importanza: Alla restauraziun da las finanzas da l'Austria ed Ungaria, da la Bulgaria e Grezia ed Estonia, tant tras l'elaburaziun da projects, sco procurand impraists internaziunals. Daspö la conferenza mundiala d'economia dal 1927 vain lavurà eir sün quaist champ cun zeli, e fingià as poja notar tscherts success. Spezialmaing per ils pajais our d'Europa, l'Africa, l'Asia e l'America centrala e meridiunala sun plün-avant ils stüdis e las lavurs d'igiene publica da l'Uniun da grand' ütilità. Ed ils tractats da Locarno, chi in fond fütan eir ün product indirect da l'Uniun dals Pövels, manettan quaista nels ultims ans a l'elaburaziun d'ün sistem inter da tractats d'arbitragi e nunagressiun, dals quals il Pact Briand-Kellogg — schabain eir ün' ouvra ourdvert l'U. d. P., ma dafatta brich sainza connexiun cun ella — fuorma la corunaziun generala. A medem temp as poja notar cun satisfacziun l'incuntestabla autorità dal Güdisch Internaziunal al Haag, chi a partir da l'an chi vain sezzerà permanentamaing, ed al qual faran part dal medem datum davent eir ils Stadis Units.

Dasperapro dà que malavita però eir amo questions d'importanza decisiva, illas qualas tuot l'operar da l'U. d. P. nun manet amo ad ingüns o fich pitschens resultats prattics. Sco talas sun principalmaing da nomnar *il disarmamaint* e'l problem da las *minoranzas* da lingua e religiun. Cun tuot las difficultats, sü las qualas el s'intoppa, aise tuottüna da prevera, cha amo in alch ans s'as riveraja nel disarmamaint a qualche resultats positivs. Al incunter cha las questions da minoranza, chi per nus Grischuns sun scholtas fingià daspö 400 ans, restaran amo per generaziuns üna greiva operaziun. Almain in tscher-tas parts da l'Europa, ingio ch'ellas sun colliadas cun cumplichats problems da confin. Que ha pürmassa greivamaing da sentir eir nos benemerit compatriot *Dr. Calonder*, chi sco expert diriget l'elaburaziun da la convegno tanter la Germania e la Pologna per la Silesia Ota e daspö'l 1923 funcziunescha alà sco president da la comischiun masdada d'administraziun. Forsa però güda il problem da las minoritats — ed allura portessan eir ün grand bön cun sai — a realisar plü svelto co cha que füess uschigliö il cas — ed in üna fuorma adattada als bsögns dal temp — ils *Stadis Units d'Europa*? Daspö chi dà fingià in plüs pajais ministers in carica, chi discuorran publicamaing da quaiust' ultima pussibilità, saraja permiss da la menziunar eir quia, sainza parair massa utopist.

Que chi possa eir dvantar nels prossims decennis, üna chosa ais plü co evidainta: Ils müdamaints e las transfuormaziuns da tuotta sort illa vita dals pövels e nellas relaziuns internaziunalas sun d'üna amplexza e rapidità extraordinaria, cha'l singul uman e l'interess public han stainta e fadia da seguir als evenimaints. Que ais eir ün dals prinzipals motivs, perche chi's doda sur da l'Uniun dals Pövels e sias lavurs uschè sovent sentenzas scepticas sainza ingüna motivaziun plausibla. La gliעד non inceleja, nun vezza amo cler avuonda il nouv chi dvainta. L'unic rimeidi in tala situaziun aise dad amplifichar il sclerimaint e la propaganda per l'Uniun. Quel vegl Grischun, *Anton Cadonau*, chi avant cuort as demosset sco ün dals plü grands bainfatuors da nos pajais e dasper otras lodavlas ouvras da beneficenza penset eir a la Società svizra per l'Uniun dals Pövels, as mettet quattras ün monumaint vairamaing degn da sia activa lavur in bod tuot ils continents e da sia ferma cretta nel avegnir da l'umanità.

Ginevra, Tschinquaisma 1929.

Rico Tung.